

Верховний
Суд

Окремі аспекти доказування у кредитних спорах

Руслан Лідовець
Суддя Верховного Суду
Касаційний цивільний суд
кандидат юридичних наук, доцент

НШСУ
26 червня 2026 року

Особливості доказування у кредитних спорах

Ініціатива суду у збиранні доказів.

Такими випадками, окрім добре відомої можливості суду витребувати необхідні докази за власною ініціативою у справах окремого провадження (ч. 2 ст. 294 ЦПК), є:

- 1) право суду збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи у випадках, коли це необхідно для захисту малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена (ч. 2 ст. 13 ЦПК);
- 2) право суду витребувати за власною ініціативою докази, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів (ч. 7 ст. 81 ЦПК).

По тексту ЦПК можна знайти низку випадків, коли **суд може з власної ініціативи збирати докази** (ч. 7 ст. 85, ч. 6 ст. 95, ч. 5 ст. 100, ст. 103, ч. 2 ст. 456 ЦПК тощо).

Тягар доказування у кредитних спорах

Як правило у кредитних спорах відбувається розподіл тягара доказування:

(а) позивач повинен довести наявність договору кредиту, його умови, порушення цих умов відповідачем, розмір заборгованості за тілом кредиту, відсотками тощо;

(б) відповідач доводить обставини, якими він заперечує вимоги позивача (неукладення або недійсність договору кредиту, укладення його на інших умовах, факт погашення заборгованості повністю або частково, неправильність її розрахунку позивачем). **Не обов'язково це має бути саме зустрічний позов.**

Використання електронних доказів у кредитних спорах (за висновками Верховного Суду у постанові від 04 лютого 2026 року у справі № 758/14925/23 (цей та наступні слайди))

Відповідно до статті 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов’язкові реквізити документа.

Склад та порядок розміщення обов’язкових реквізитів електронних документів визначається законодавством.

Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму.

Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною.

Використання електронних доказів у кредитних спорах

Згідно зі статтею 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги».

Якщо автором створюються ідентичні за документарною інформацією та реквізитами електронний документ та документ на папері, кожен з документів є оригіналом і має однакову юридичну силу.

Оригінал електронного документа повинен давати змогу довести його цілісність та справжність у порядку, визначеному законодавством; у визначених законодавством випадках може бути пред'явлений у візуальній формі відображення, в тому числі у паперовій копії.

Електронна копія електронного документа засвідчується у порядку, встановленому законом.

Копією документа на папері для електронного документа є візуальне подання електронного документа на папері, яке засвідчене в порядку, встановленому законодавством.

Використання електронних доказів у кредитних

У частинах першій та другій статті 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» передбачено, що юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму. Допустимість електронного документа як доказу не може заперечуватися виключно на підставі того, що він має електронну форму.

У пункті 1 частини першої статті 1 Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» зазначено, що автентифікація – це електронний процес, що дає змогу підтвердити електронну ідентифікацію фізичної, юридичної особи, інформаційної або інформаційно-комунікаційної системи та/або походження та цілісність електронних даних.

Використання електронних доказів у кредитних спорах

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 21 червня 2023 року у справі № 916/3027/21 (провадження № 12-8гс23) зауважувала, що процесуальний закон чітко регламентує можливість та порядок використання інформації в електронній формі (у тому числі текстових документів, фотографій тощо, які зберігаються на мобільних телефонах або на серверах, в мережі Інтернет) як доказу у судовій справі. Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом, однак є однією з форм, у якій учасник справи має право подати електронний доказ (частина третя статті 96 ГПК України), який, у свою чергу, є засобом встановлення даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи (пункт 1 частини другої статті 73 ГПК України).

Аналогічні процесуальні положення закріплені у пункті 1 частини другої статті 76 ЦПК України та частині третій статті 100 ЦПК України.

Використання електронних доказів у кредитних спорах

Подання електронного доказу в паперовій копії саме собою не робить такий доказ недопустимим. Суд може не взяти до уваги копію (паперову копію) електронного доказу у випадку, якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу (див.: постанови Верховного Суду від 29 січня 2021 року у справі № 922/51/20, від 15 липня 2022 року у справі № 914/1003/21).

Використання електронних доказів у кредитних спорах

Підпис одноразовим ідентифікатором – це комбінація цифр і букв, або тільки цифр, або тільки літер, яку отримує заявник за допомогою електронної пошти у вигляді пароля, іноді в парі «логін-пароль», або смс-коду, надісланого на телефон, або іншим способом. Після отримання ця комбінація має бути введена особою в спеціальне поле на веб-сторінці, і фактично її введення прирівнюється до підписання договору з боку авторизованої особи.

Загалом електронний підпис не обов'язково має бути нанесений чи інакше вбудований у документ, який ним підписується, достатньо того, щоб він будь-яким способом додавався до підписуваного електронного документа або принаймні логічно з ним пов'язувався.

Використання електронних доказів у кредитних спорах

Варто враховувати те, що поняття електронного підпису є родовим і визначає фактично будь-який вид підпису, що може використовуватися в електронному документообігу. Водночас електронні підписи існують різних видів, частина яких передбачена законодавством, а частина є фактично непоміченими видами підписів (такі як підпис за допомогою біометричних даних або підпис шляхом простої вказівки свого ім'я в електронному документі).

Так, Закон України «Про електронну комерцію» називає і визначає такий вид підпису, як електронний підпис одноразовим ідентифікатором. Водночас Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» (у редакції, чинній станом на момент укладення спірного договору – Закон України «Про електронні довірчі послуги») спеціально передбачає такі види електронних підписів, як кваліфікований електронний підпис (далі – КЕП) та удосконалений електронний підпис (далі – УЕП). Ці підписи найчастіше створюються за допомогою технології криптографічного шифрування і виконують найбільш широке коло функцій з технічної точки зору: вони і ідентифікують підписувачів, і підтверджують їхню згоду зі змістом підписуваного документу, і **забезпечують цілісність і незмінюваність підписаного документу**. Фактично, терміни КЕП і УЕП є аналогами терміну «електронний цифровий підпис», яке раніше використовувалося в законодавстві і було передбачено Законом України «Про електронний цифровий підпис», що на сьогодні втратив чинність.

Використання електронних доказів у кредитних спорах

Якщо порівнювати електронний підпис одноразовим ідентифікатором із КЕП та УЕП, то основною і єдиною вимогою до першого є забезпечення ідентифікації особи підписувача, тоді як вимоги до КЕП і УЕП стосуються також забезпечення цілісності і незмінюваності даних, що ними підписуються. Тому КЕП і УЕП з технічної точки зору прикріплюються до підписуваних ними даних так, що факт їх використання є очевидним - таке використання змінює формат підписуваного файлу і вимагає застосування спеціальних програмних засобів для перевірки цих підписів і відкриття підписаного з їх допомогою файлу. Натомість електронний підпис одноразовим ідентифікатором не обов'язково повинен поєднуватися із підписуваними ним даними певним чином - він може додаватися до них у будь-який спосіб. Головне, щоб спосіб його додавання до підписаних даних надавав можливість установити, що за його допомогою були підписані ті чи інші дані особою, яка в них указана в якості підписувача.

Використання електронних доказів у кредитних спорах

У разі використання електронного підпису одноразовим ідентифікатором цей ідентифікатор може бути прикріплений до даних, які ним підписуються, в будь-якій формі і в будь-який спосіб, який надає змогу установити, що за його допомогою були підписані ті чи інші дані саме тією особою, яка в них указана в якості підписувача. Цей ідентифікатор технічно може існувати окремо від підписуваних за його допомогою даних, однак логічно з ними поєднуватися, що може бути встановлено при огляді інформаційно-комунікаційної системи особи, яка згенерувала і надіслала одноразовий ідентифікатор підписувача. Факт поєднання одноразового ідентифікатора з підписаними за його допомогою даними може підтверджуватися тим, що: (а) особа, яка підписала ті чи інші дані, певним чином **ідентифікувалася в інформаційно-комунікаційній системі** суб'єкта електронної комерції, і залишила там свої контактні дані; (б) особа отримала цей ідентифікатор **за тими контактними даними, які лишила, і ввела цей ідентифікатор у спеціально відведене поле**; (в) ці дії особи були пов'язані саме з її наміром укласти певний договір, що може підтверджуватися тим, що текст договору або посилання на нього візуально розміщувалися поряд із тими полями, в які мав бути введений одноразовий ідентифікатор.

Використання електронних доказів у кредитних спорах

Питання достовірності, цілісності і незмінюваності змісту електронного кредитного договору є ключовим, оскільки від нього залежить те, чи може договір уважатися укладеним у письмовій формі або щонайменше чи можуть окремі його положення вважатися такими, що оформлені саме письмово.

Фактично, оскільки законодавство не вимагає, щоб електронні договори підписувалися тими видами підпису, які забезпечують незмінюваність їхнього змісту (КЕП або УЕП), питання щодо дотримання письмової форми при їх вчиненні зводиться до того, чи можна вважати зміст цих договорів зафіксованим (вимога частини першої статті 207 ЦК України).

Використання електронних доказів у кредитних спорах

Відсутність матеріально-правових вимог до фіксації змісту електронного договору не означає, що це питання може ігноруватися в ході судового розгляду.

Воно стає питанням доказування цілісності і незмінюваності електронного документа, в якому міститься відповідний електронний договір, тобто переходить у площину процесуального права. Тому, якщо сторона, яка посилається як на підставу своїх вимог або заперечень на певний електронний договір або окремі його положення, не може довести цілісність і незмінюваність цих положень після укладення відповідного договору, в той час, як інша сторона заперечує факт цілісності і незмінюваності, то відповідні положення договору не можуть бути застосовані, тобто, фактично, є нікчемними.

Подібні висновки містяться у постанові Великої Палати Верховного Суду від 03 липня 2019 року у справі № 342/180/17.

Використання електронних доказів у кредитних спорах

Питання про те, як суд може перевірити достовірність, цілісність і незмінюваність електронного документа, залежить перш за все від виду підпису, за допомогою якого він підписаний.

Якщо електронний документ підписаний за допомогою КЕП або УЕП, суд може перевірити достовірність, цілісність і незмінність даних, які в ньому містяться, за допомогою спеціальних програмних засобів або з використанням спеціальних онлайн-сервісів.

Перевірка КЕП на сайті Центрального засвідчувального органу <https://czo.gov.ua/verify>

Використання електронних доказів у кредитних спорах

Якщо ж електронний документ підписано за допомогою будь-якого іншого електронного підпису (не КЕП чи УЕП), то суд має здійснити окремі процесуальні дії, спрямовані на перевірку цілісності та незмінюваності даних, які в ньому містяться.

Які саме це мають бути дії, залежить від способу надання відповідного процесуального документу до суду (паперова копія, електронний примірник тощо), формату, в якому цей документ зберігається, особливостей електронного підпису, за допомогою якого він підписаний, тощо. При цьому характер цих процесуальних дій визначається особливостями дослідження електронних доказів, що передбачені процесуальним законодавством.

Використання електронних доказів у кредитних спорах

Якщо до суду подано копію електронного доказу, це саме по собі не означає неприйнятність такого доказу як такого. Лише якщо в учасника справи або в суду виникне сумнів щодо цього доказу, то суд може витребувати в учасника справи, який надав таку копію, оригінал електронного документа.

Згідно із частиною першою статті 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги».

Використання електронних доказів у кредитних спорах

Оскільки електронний підпис не завжди може міститися безпосередньо на самому електронному документі або в файлі, який містить цей документ, а може існувати окремо, поєднуючись із електронним документом лише логічно, то з технічної точки зору оригінал електронного документу може зберігатися в декількох файлах, на декількох веб-сторінках, серверах тощо. Тому ознайомлення з таким оригіналом може передбачати вчинення таких дій, як, наприклад:

- (а) візуальний огляд веб-сторінок, на яких розміщено електронний документ та його електронний підпис;
- (б) візуальний огляд файлу, в якому зберігається електронний документ, а також акаунту учасника справи на сервісі електронної пошти, який підтверджує, що певній особі засобами електронної пошти надсилався саме цей файл і саме з цього акаунту учасника справи;
- (в) візуальний огляд інформаційно-комуніційної системи, власником якої створено електронний документ та можливість авторизуватися в цій системі для її користувачів, а також отримати від власника системи відповідний електронний документ за допомогою технічних засобів цієї системи або іншої.

Використання електронних доказів у кредитних спорах

Якщо до суду не було надано примірників електронного кредитного договору з підписом за допомогою КЕП чи УЕП (електронний документ підписано за допомогою будь-якого іншого електронного підпису), то суд має здійснити окремі процесуальні дії, спрямовані на перевірку цілісності та незмінюваності даних, які в ньому містяться та з'ясувати:

- (а) чи направлявся примірник електронного кредитного договору відповідачу на визначену ним електронну адресу або на його акаунт у цій же інформаційно-комунікаційній системі;
- (б) якщо так, то в якому вигляді він відправлявся (прикріплений файл, посилання на веб-сторінку тощо);
- (в) чи існує технічна можливість внести зміни до примірника електронного договору після його укладення і направлення відповідачу в односторонньому порядку без його згоди.

Використання електронних доказів у кредитних спорах

Відповідно, якщо в ході здійснення цих дій буде встановлено, до прикладу, що відповідачу було надіслано лише посилання на веб-сторінку, де міститься договір, а сам текст договору на цій сторінці викладено у простому ПДФ-форматі (**не захищеному від внесення змін**), то підтвердження цілісності і незмінюваності тексту цього договору фактично немає, оскільки цей формат дозволяє власнику веб-сторінки (сайту) вносити зміни в односторонньому порядку. Якщо ж договір був направлений відповідачу у вигляді прикріпленого ПДФ-файлу, з електронної адреси позивача, яка чітко дає зрозуміти, що це саме його адреса, і сам текст листа та додатки до нього **технічно неможливо змінити**, то це є належним підтвердженням цілісності і незмінюваності електронного документа.

Використання електронних доказів у кредитних спорах

Для здійснення відповідного огляду інформаційно-комунікаційної системи з метою ознайомлення з оригіналом електронного документа, у залежності від доказування і з урахуванням конкретних обставин справи, суд може залучити спеціаліста або призначити відповідну судову експертизу (статті 74, 103 ЦПК України), **у тому числі й з власної ініціативи.**

Верховний
Суд

Дякую за увагу!